25.9.2018 EOAK/4725/2018

Eduskunta, Lakivaliokunta

00102 EDUSKUNTA

Viite: HE 120/2018 vp (kuuleminen to 27.9.2018 klo 10)

LAUSUNTO

Yleistä

Hallituksen esityksessä rikoslain 6 luvun 10 §:n ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain sekä eräiden muiden lakien muuttamisesta ehdotetaan, että rikoslain ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamuksia koskevaa järjestelmää täydennetään säätämällä aikuiselle rikoksentekijälle uudeksi oheisseuraamukseksi valvonta.

Uuden valvontaseuraamuksen lisäksi ehdollisen vankeuden oheisseuraamusjärjestelmää ehdotetaan muutettavaksi siten, että oheisseuraamuksena tuomittavan yhdyskuntapalvelun enimmäistuntimäärä nostettaisiin 90 tunnista 120 tuntiin.

Eduskunnan oikeusasiamies on asian aikaisemmassa valmisteluvaiheessa 23.3.2018 oikeusministeriölle antamassaan lausunnossa (EOAK/1410/2018) suhtautunut esitettyihin muutoksiin myönteisesti. Oikeusasiamiehen lausunnossaan esittämät tarkentavat näkökohdat on pääosin otettu nyt kysymyksessä olevaa hallituksen esitystä valmisteltaessa huomioon.

Oheisvalvonnan tuomitseminen henkilökohtaisten olojen ym. perusteella

Rikoksensa 21 vuotta täyttäneenä tehnyt rikoksentekijä voitaisiin ehdotuksen mukaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan yhden vuoden kolmen kuukauden ajaksi, jos tämä olisi tekijän aikaisempi rikollisuus, hänen henkilökohtaiset olonsa ja rikokseen johtaneet seikat huomioon ottaen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi.

Vaikuttaa ilmeiseltä, että ehdollisen vankeusrangaistuksen ohella tuomittava valvonta (oheisvalvonta) mahdollisine päihdehoitoineen soveltuisi rangaistusmuotona suurelle joukolle aikuisia rikoksentekijöitä ns. päivittäisrikosasioissa. Valtaosa päivittäisrikoksista tehdään päihtyneenä ja rikosten taustalla vaikuttaa usein tekijän pitkään jatkunut päihdeongelma. Tapausten valikoinnissa ongelmaksi saattaa kuitenkin muodostua se, että päivittäisrikosten esitutkinta on usein hyvin suppeaa, syyteharkinta tehdään niukan esitutkinta-aineiston pohjalta ja jutut käsitellään tuomioistuimissa joko kirjallisessa menettelyssä tai lisääntyvissä poissaolokäsittelyissä.

Päivittäisrikosjuttujen läpivirtauksen tehokkuuden korostaminen on saanut aikaan sen, etteivät syyttäjä ja tuomari enää tapaa rikosjuttujen vastaajia. Paikallisen asiakaskunnan tuntemuksestakaan ei enää ole välttämättä hyötyä, koska kirjallisen menettelyn juttujen syyteharkinta suoritetaan usein muualla kuin rikoksentekopaikkakunnalla. Syyttäjällä ja tuomarilla ei siis ole aikuisen vastaajan olosuhteista ja ongelmista useinkaan muuta selvitystä kuin mahdollinen rikosrekisterinote. Joskus esitutkintapöytäkirjasta ilmenevistä tapahtumatiedoista voidaan lisäksi päätellä jotakin. Esitutkinnassa ei kuitenkaan yleensä varsinaisesti selvitetä epäillyn henkilökohtaisia oloja tai ongelmia.

Syyttäjä ja tuomari saavat käytännössä tiedon esimerkiksi vastaajan päihdeongelmista tai sairauksista vasta seuraamusselvityksestä, jos sellainen hankitaan. Käytännössä seuraamusselvitys nykyisin hankitaan vasta tilanteessa, jossa ilmenee tarve selvittää aikuisen vastaajan soveltuminen yhdyskuntapalveluun. Tarve seuraamusselvityksen hankkimiseen aktualisoituu siis tilanteessa, jossa vastaajan rikosrekisterissä on jo muutama ehdollinen vankeusrangaistus ja vaikuttaa siltä, ettei ehdollinen rangaistus ainakaan yksinään enää riitä. Valvonta ja varsinkin siihen liittyvä päihdehoito saattaisivat kuitenkin olla uusien rikosten ehkäisemiseksi tarpeellisia jo ennen tätä vaihetta.

Hallituksen esityksessä on korostettu (s. 27) syyttäjän vastuuta seuraamusselvityksen pyytäjänä. Nykyisessä juttujen kiivaassa läpivirtauksessa syyttäjälle ei kuitenkaan yleensä välity tietoja, joiden perusteella hän voisi arvioida valvonnan tarpeen todennäköisyyttä epäillyn henkilökohtaisten olojen pohjalta. Oheisvalvonnan käyttäminen uutena rangaistusmuotona edellyttäisi käytännössä jonkinasteista vastaajan olojen ja ongelmien selvittämistä jo esitutkinnassa, jotta seuraamusselvitys voitaisiin oikeissa jutuissa pyytää rikoksentekijän rikoshistorian nykyistä aikaisemmassa vaiheessa. Käytännössä tämä tarkoittaa uuden rangaistusvaihtoehdon huomioon ottamista esitutkintapöytäkirjapohjissa.

Todennäköistä on, että pääkäsittelyynkin päätyviä juttuja jouduttaisiin oheisvalvonnan tarvetta selviteltäessä entistä useammin lykkäämään seuraamusselvityksen hankkimiseksi. Puolustus saattaisi vasta pääkäsittelyn päätteeksi rangaistusseuraamuskeskustelussa nostaa esiin oheisvalvonnan mahdollisuuden ja vedota vastaajan päihdeongelmiin

ja muihin henkilökohtaisiin oloihin, joista syyttäjällä tai tuomarilla ei ole ollut tietoa aikaisemmin. Tällaisessa tilanteessa pääkäsittelyä olisi lykättävä ja seuraamusselvitys olisi tehtävä 60 päivässä, jotta pääkäsittelyä ei jouduttaisi uusimaan.

Joka tapauksessa seuraamusselvityspyyntöjen määrä tulisi ehdotetun uudistuksen myötä kasvamaan merkittävästi. Hallituksen esityksen arviot (s. 31) saattavat tältä osin olla alimitoitettuja.

Oheisvalvontaan liittyvän hoidon toteuttaminen käytännössä

Hallituksen esityksen mukaan oheisvalvonnan osana voisi olla osallistuminen avohoitoon tai kuntoutukseen. Avohoito ja kuntoutus voitaisiin järjestää tällaisia palveluja tarjoavissa julkisen tai yksityisen sektorin yksiköissä. Kuntoutus tai avohoito toteutettaisiin ehdotuksen mukaan lähtökohtaisesti niissä puitteissa, joissa tällaisia palveluja yhteiskunnassa yleensäkin tarjotaan. Kuntoutus tai avohoito integroitaisiin aikuisten valvontaan siten, että niihin sovellettaisiin lähtökohtaisesti samoja sääntöjä kuin normaalitilanteessa rikosoikeudellisen järjestelmän ulkopuolella. Sääntely ei loisi valvottaville etusijaa kysymyksessä oleviin palveluihin. Esityksessä on todettu (s. 45), ettei järjestely näin ollen olisi ongelmallinen perustuslain tällaisten palvelujen saamisen yhdenvertaisuutta koskevien lähtökohtien näkökulmasta.

Totean, että oheisvalvontaan kytkettyä kuntoutusta tai hoitoa ei tässä yhteydessä ole perusteltua ensisijaisesti tarkastella oikeutena, johon liittyisi yhdenvertaisuusnäkökohtia, vaan pikemminkin rangaistuksen suorittamiseen kuuluvana velvollisuutena, jonka täytäntöönpanosta viranomaiset vastaavat. Mikäli hoidollisia palveluita, joihin on suostuttu ja sitouduttu, ei puutteellisista resursseista johtuen voitaisi toteuttaa valvonta-aikana, jäisi ehdotetun rangaistusyhdistelmän uskottavuus hyvin kyseenalaiseksi. Kärjistettynä tilannetta voitaisiin verrata siihen, ettei ehdottomia vankeusrangaistuksia tai yhdyskuntapalvelurangaistuksia resurssien puutteen vuoksi laitettaisi täytäntöön.

Tilanteessa, jossa tuomioistuin olisi tarkan harkinnan jälkeen päätynyt oheisvalvontaan nimenomaan hoitoon ja kuntoutukseen liittyviin perustein, mutta tällaista rangaistusta ei voitaisi resurssisyistä hoidon osalta toteuttaa, loukattaisiin myös periaatetta, jonka mukaan tuomioistuin päättää rangaistuksista.

Pidän edellä mainituista syistä välttämättömänä, että oheisvalvonnan toteuttamiseen varataan myös hoidollisten elementtien osalta riittävät resurssit.

Koska hoito- ja kuntoutustoimet lähtökohtaisesti edellyttävät potilaan suostumusta, tulisi ehdotetuin tavoin seuraamusselvityksessä tai muulla tavoin hankkia syytetyn hyvin informoituna antama suostumus tällaisen hoidon tai kuntoutuksen sisällyttämiseen valvontaseuraamukseen.

Hoidon tai kuntoutuksen osuutta oheisvalvonnasta ei erikseen merkittäisi tuomiolauselmaan vaan sen toteuttaminen jäisi valvonnan täytäntöönpanon varaan. Kuntoutus tai hoito otettaisiin tuomiossa mainitun oheisvalvonnan osaksi sisällyttämällä se rangaistusajan suunnitelmaan. Alustava rangaistusajan suunnitelma liitettäisiin seuraamusselvitykseen ja sen sisältö ilmeisesti täsmentyisi myöhemmin, mikäli oheisvalvontaa tuomittaisiin (laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 11 ja 14 §).

Esityksessä on todettu (s. 41), että oheisvalvontaan tuomittu voisi valvonnan aikana muuttaa mielensä ja kieltäytyä osallistumasta hoitoihin tai jatkamasta niihin osallistumista siitä huolimatta, että hoidon tarve ja siihen suostuminen on tuomioistuimen ratkaisuharkinnassa saattanut olla keskeisin peruste oheisvalvonnan tuomitsemiselle.

Vaikka tuomittu siis olisi välttänyt vankilan vakuuttamalla tuomioistuimelle hoitomyönteisyyttään, nämä vakuutukset olisivat tuomion julistamisen jälkeen peruutettavissa. Tämä ei olisi omiaan vahvistamaan tuomioistuimen arvovaltaa eikä periaatetta, jonka mukaan tuomioistuin päättää rangaistuksista.

Mielestäni hoitoa tai kuntoutusta koskevan suostumuksen peruuttamista, jos se johtaa valvonnan sisällön muuttumiseen muuksi kuin tuomioistuimelle on kerrottu, tulisi jo sellaisenaan voida pitää ehdotetussa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain 26 §:ssä tarkoitettuna velvollisuuksien rikkomisena. Olisi tärkeää sisällyttää ehdotettuihin säännöksiin myös nimenomainen maininta siitä, että hoitoon tai kuntoutukseen annetun suostumuksen peruuttaminen ei enää oheisvalvontaa koskevan tuomion julistamisen tai antamisen jälkeen olisi mahdollista.

Esittelijäneuvos Jarmo Hirvonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.